

COVID-19 Pandemia kiihdyttää globaalia epävarmuutta ja turvattomuutta

Mika Aaltola

Tiivistelmä

Covid-19 on yhtäaikainen maailmanlaajuinen terveydellinen, taloudellinen ja poliittinen sokki. Eri maiden politiikkaratkaisut koronapandemia (COVID-19) aikana ovat olleet samankaltaisia, kuten eristämistoimenpiteet, mutta myös eritahtisia, kuten esimerkiksi lentoliikenteen kieltojen ja kontrollimenetelmien tavoitteiden suhteen. Tämä katsaus luo yleiskuvan Covid-19:n poliittisesta merkityksestä eri maiden vakaudelle, kansainvälisille terveysturvallisuustoimijoille sekä maailmanjärjestykselle, joka perustuu raaka-aineiden, tuotteiden, ihmisten ja datan virroille ja kierrolle. Analyysin perusolettamana on historiallinen havainto, että tartuntataudit ovat monimutkaisia, rajattomia ja rönsyileviä ilmiöitä, joilla on toistuvia poliittisia piirteitä. Historialliset toistuvuudet, kuten paniikki ja syytely, ovat tartuntatautien pysyviä piirteitä, joiden sivuuttaminen haittaa tehokasta taudintorjuntaa. laajalle levinneiden tartuntatautien kohdalla, niiden tuottama uhka usein ulkoistetaan syvälle juurtuneiden viholliskuvien varassa valtioiden sisälle poliittiseen oppositioon ja ulkopuolelle geopolitiittisiin vihollisiin kilpailijoihin. Tartuntataudit pääsääntöisesti territorialisoidaan, etnistetään, kulttuuristetaan, kansallistetaan ja rodillistetaan ulkopuolisiin uhkiin. Covid-19 on epäsuoria vaikutuksia suurvaltojen kamppailuun, eri toimijoiden statukseen sekä suurvaltojen sisäiseen politiikkaan.

Johdanto

Kiinan Hubein provinssin pääkaupungista, Wuhanista, alkoi loppuvuonna 2019 kantautua uutisia, joiden mukaan rajatulla alueella oli piikki keuhkokuume-tapauksissa. Monet tapaukset liittyivät 11 miljoonan asukkaan kaupungin elintarvikkeiden tukkutorille (Huanan Seafood Wholesale Market), joka suljettiin tammikuun 1. päivänä. Tautitapauksien yhteydet lisäsivät mahdollisuutta, että kyseessä voisi olla eläinperäinen ihmisestä ihmiseen tarttuva sairaus. Kiina ilmoitti havainnoistaan Maailman terveysjärjestön (WHO) maatoimistolle Kiinassa joulukuun viimeisenä päivänä 2019. Tammikuun 3. päivänä viranomaisten tiedossa oli 44 tapausta. Tammikuun 7. päivänä Kiinan kansallinen terveyskomissio ilmoitti WHOlle tunnistetun taudinaiheuttajan (WHO 20.1.2020), joka oli korona-virusperheen eniten MERS ja SARSia muistuttava muoto. Tammikuun 11. päivänä Kiinan media julkaisi tiedon ensimmäisestä tautiin liitetystä kuolemantapauksesta. 13.1.-20.1. Thaimaa, Japani ja Etelä-Korea kertoivat ensimmäisistä tunnistetuista Kiinan Wuhanista peräisin olevista tapauksista. Yhdysvalloissa ilmoitettiin 21.1. ensimmäisestä tapauksesta, joka oli Wuhanista palanneella miehellä. Kiinan eristi Wuhanin kaupungin 23.1. sekä katkaisi alueen lentoyhteydet sen jälkeen kuin satoja tapauksia oli raportoitu muualla maailmassa. WHO:n komitea (IHR) totesi 30.1. epidemian olevan kansainvälisesti huolestuttava kansanterveydellinen hätätila (WHO 20.1.2020).

Toukokuun lopulla todettuja tautitapauksia on yli 3 miljoonaa ja COVID-19 tautiin on menehtynyt noin 340 000 ihmistä. Vaikka Kiinan olikin pitkään taudin keskus, pandemia painopiste siirtyi nopeasti Eurooppaa, Yhdysvaltoihin ja leviää myös Etelä-Amerikassa. Suhteutettuna väkilukuun voimakkaimmat kansalliset epidemiat ovat Belgiassa, Espanjassa, Britannissa, Italiassa, Ranskassa ja Ruotsissa. Taudin leviämiseen alkuvaiheessa vaikuttivat erityisesti maiden suorat ja epäsuorat lentoyhteydet Kiinaan ja Wuhaniin sekä kansallisten rajoitustoimien nopeus ja mittavuus. Tilanteen poikkeuksellisuutta kuvastaa se, että pandemian vakavuus vertautuu vuosien 1918-20 Espanjan taudin maailmanlaajuisiin tautiaaltoihin (Imperial College Covid-19 Response Team 16.3.2020). COVID-19 on samalla hallittavissa laajoilla ihmisten välisiä kontakteja vähentävillä toimenpiteillä. Nämä toimenpiteet puolestaan jäädyttävät talouksia sekä aiheuttavat samanaikaisia kysyntä-, tarjonta- ja huoltovarmuussokkeja. Maailmantalousjärjestö (WTO) ennustaa maailmankaupan laskevan ennätyksellisen paljon vuonna 2020 (WTO 8.4.2020).

Koronaviruksia tunnetaan seitsemää eri kantaa. Niistä kolme on potentiaalisesti ihmisillä erityisen vaarallisia: MERS-CoV, SARS-CoV ja nyt käsillä oleva SARS-CoV-2. Seitsemäntoista vuotta SARS -aallon jälkeen (CDC 6.12.2017), sille hyvin läheinen koronavirus on riistäytynyt maailmanlaajuiseksi pandemiaksi globaalien lentoyhteyksien välityksellä. COVID-19 on sopeutunut maailmanlaajuisen poliittisiin realiteetteihin. Yhtäältä lentoyhteyksien saumattomuus mahdollisti taudille väylän, jonka varassa virus levisi hyvin nopeasti ja paljolti estämättä mantereelta toiselle. Lentoliikenne liittyy maailmanjärjestykselle hyvin oleellisiin korkean lisäarvon tuotteisiin. Samalla lentoliikenne on turismin ohella taloudellista aktiviteettia, kuten sopimusten neuvottelua ja allekirjoituksia. Toisaalta maailmanjärjestys on siirtynyt kohti kasvavaa suurvaltakilpailua. Luottamus on laskenut ja monenkeskinen sopimusperäisyys heikentynyt. Luottamuksen alentuma laskee todennäköisyyttä, että kansainvälisiä sopimuksia noudatetaan samalla tavoin kuin korkean luottamuksen vallitessa. SARS-aallon jälkeen vuonna 2005 laadittiin kansainvälisen terveys säännöksen (International Health Regulation), jotka asettavat normeja valtioille esimerkiksi tartuntataudista välittömän ilmoittamisen suhteen. Kokonaisuudessaan näyttää siltä, että globaali järjestys perustuu yhä enemmän nopeiden yhteyksien laajaan voluumiin, samalla, kun kansainvälinen järjestys näiden yhteyksien turvaamisen suhteen on heikentynyt.

Erityisesti COVID-19 heijastuu Kiinan asemaan ja sen globaaliin roolia. Kiinan nousu taloudellisesti ja poliittisesti merkittävään asemaan on perustunut tuotannon siirtymiseen Itä-Aasiaan ja Kiinaan. COVID-19 haastaa Kiinaa sisäisesti, koska taloudellinen kasvu, joka on legitimoinut Kiinan yksipuoluejärjestelmää, on yhä epävarmempaa tulevaisuudessa (esim. WSJ 29.2.2020). Samalla Kiinan kohdistuu kansainvälisiä epäluuloja. Kiina ja sen poliittinen järjestelmä nähdään olleen keskeisessä roolissa taudin maailmanlaajuisen leviämisen alkuvaiheessa (esim. NYT 4.2.2020). Kiinan ja Yhdysvaltojen jo ennestään kiristyneet välit näyttävät yhä kireämmiltä pandemian johdosta (Foreign Affairs 5.3.2020). Kiina on pyrkinyt vastaamaan luottamushaasteeseen julkisella diplomatialla esimerkiksi korona-avulla ja taloudellisen avun lupauksilla (esim. Aljazeera 15.3.2020).

Tauti on levinnyt Yhdysvalloissa erityisesti rannikkoseuduilla. Sisäiset paineet vaalivuonna ovat kääntäneet Yhdysvaltojen huomiota sisäänpäin. Yhdysvallat ei ole omaksunut

samanlaista globaalia johtajuutta tai mobilisoinut resursseja, kuin esimerkiksi Länsi-Afrikan ebola-epidemian aikana 2015 tai HIV/AIDS epidemian kuluessa 80- ja 90-luvuilla. Kilpailun ja eturistiriitojen laskiessa tehokkaan globaalihallinnan vaatimaa luottamusta COVID-19 ei ainoastaan tuo esiin globaalihallinnan puutteita. Hallinnasta riistäytyneen pandemia voi nähdä olleen osittain seurausta pandemiaturvallisuuden puutteista ja mahdollistui, koska mobiliteettiin perustuvalla maailmanjärjestelmällä ei ole selkeää ”omistajaa” ja järjestelmää vaadittavien poliittisten ja taloudellisten resurssien mobilisaatioon. COVID-19 heijastaa globaalihallinnon taantumaa. Se saattaa myös kiihdyttää olemassa olleita ristiriitoja ja edelleen heikentää varautumista korona-pandemian seuraaviin aaltoihin ja mahdollisiin uusiin koronavirusperheen vakaviin taudinaiheuttajiin.

COVID-19 todennäköisesti on osaltaan uudelleen muokkaamassa globaalia järjestystä kiihdyttämällä keskeisten toimijoiden poliittista loitontumista. COVID-19 vahvistaa myös näkökulmaa, joka suhtautuu kielteisesti globalisaatio-keskeiseen järjestelmään. Globalisaation seurauksena tuotanto on maantieteellisesti eriytetty päämarkkina-alueista Yhdysvalloissa ja Euroopassa. COVID-19 on paljastanut tämän järjestelmän haavoittuvuuden esimerkiksi hengityssuojaimien ja -koneiden huoltovarmuden osalta. Poliittiset paineet globaalille poiskytkennälle (decoupling) ovat lisääntyneet.

Loitontumisen kasvaessa ja epäluottamuksen syventyessä keskeinen terveysturvallisuutta tuottava kansainvälinen toimija, WHO, on kasvavissa vaikeuksissa. WHO toimintaa kohdistuu epäilyksiä ja Yhdysvallat on kritisoinut järjestön toimintaa syyttäen sen suosivan Kiinaa (BBC 19.5.2020). Suurvaltojen sisäiset korona-sidonnaiset jännitteet sekä keskinäinen kilpailu ruokkii prosessia, joka aiheuttaa kasvavia koordinaatio-ongelmia kansainvälisellä tasolla. WHO toiminta saattaa entisestään politisoitua. Sen toimien tutkiminen riippumattomasti tavalla, joka tehostaisi pandemia-toimia tulevaisuudessa, voi osoittautua miltei mahdottomaksi (DW 19.5.2020).ⁱ Seurauksena saattaa olla kansallisen, alueellisen ja globaalin tason eritahtisuutta ja kasvavia eroja maiden ja alueiden kyvyssä ylläpitää pandemiaturvallisuutta. COVID-19 on monitasoinen stressitesti, joka nostaa esiin varoitussignaaleja kansallisella, alueellisella ja globaalilla tasolla. ”Testin” tuloksien tulkinta ei ole globaalisti yhdenmukaista vaan erityispiirteenä saattaa olla se, että paikalliset poliittiset huolet ja sensitiivisyydet tekevät seurauksista hyvin vaihtelevia. Seurauksena saattaa olla se, että optimaalisen pandemiaturvallisuuden edellytykset, rationaalinen lähestymistapa ja vaadittava intressien koheesio, ovat yhä haasteellisempia saavuttaa.

Tartuntatautien historialliset piirteet

Taudeilla itsellään ei ole poliittista viestiä tai ideologiaa. Vaaralliset epidemiat eivät kuitenkaan ole ihmisyyhteisöissä uusia ilmiöitä. Niille on kehittyneet omat melko vakiintuneet tulkintatavat, jotka saattavat tapauskohtaisesti poiketa paljonkin, mutta jotka antavat raamit kulloisellekin epidemialle. Tartuntatautien suhde politiikkaan ja valtaa on lähtökohtaisesti epäsuoraa. Kyseessä ei ole kausallinen prosessi, jossa jonkin tauti saisi aikaan politiikkatason seurauksia. Pääsääntöisesti tartuntataudit ovat jo olemassaolevien prosessien kiihdyttäjiä ja voivat laukaista jo muutenkin latautuneita paineita. Epäsuorasta ja epälineaarista vaikutuksesta kertoo myös se, että aikalaiset ylikorostavat tautien merkitystä, kun taas myöhemmät tulkinnat sivuuttavat tautien merkittävyyden.

Kansainvälisten suhteiden ja tartuntatautien vuorovaikutus voidaan historiallisesti liittää seuraaviin viiteen kehykseen (Aaltola 2012a ja 2012b):

Tautitaakan epätasainen jakauma: Tartuntataudin leviämisen on omat maantieteelliset reittinsä, joilla on eri toimijoille omat poliittisimaantieteelliset tulkintansa. Tautitaakka on harvoin tasaisesti jakautunut. Epätasainen jakauma vaikuttaa odotusarvoihin, jotka liittyvät eri maiden statukseen tulevaisuudessa. Jos tautitaakka on korkea, sen tulkitaan laskevan maan status suhteessa muihin tulevaisuudessa. Tauti voi siten vaikuttaa globaaliin hierarkiaan, siihen kuka on kukin maailmanlaajuisessa vallanjakaumassa. Hyvän esimerkin antaa Amerikan valloitus Espanjan ja Portugalin toimesta 1400-1500-luvuilla. Valloittajien mukana Väli- ja Etelä-Amerikkaan levisi isorokko, jolle paikallinen väestö ei ollut valloittajien tapaan immuuni. Tämä edesauttoi valloitusotaa ja surmasi enemmistön alkuperäisväestöstä. Epäsymmetria tautitaakassa laski suoraan vastarintaan ja vaikutti maailmanvallan muokkautumiseen vuosisatojen ajan (esim. Diamond 1997).ⁱⁱ Samaan tapaan HIV/AIDS -taakka oli maantieteellisesti epätasainen. Se vaikutti erityisesti Afrikassa, jossa se laski taloudellista kasvua ja laski jo entisestään heikkojen yhteiskuntien resilienssiä. HIV/AIDS maantieteelistyi/lokalisoitui ja rodullistui Afrikkaan. Tartuntatauti voi myös kulttuuristua, jos se liitetään tiettyihin kulttuurisiin tai etnisiin piirteisiin, kuten 90-luvun Ebola Afrikassa liitettiin kurjiin syrjäseutuihin, jotka olivat tulleet infrastruktuurin kehityksen myötä kontaktiin globaalien keskustien kanssa. SARS 2003 sai samankaltaiset etnistävän sisältönsä, kun se liitettiin oletettuihin kiinalaisiin tapoihin syödä eksoottisia eläinlajeja. Tartuntatauti, jolla on selkeä leviämisreitti tai epätasainen jakauma, voi myös geopolitisoitua. Perinteiset ulkoiset ja sisäiset vihollisuudet liitetään helposti tautiin, jos jakauman tulkinta sen mahdollistaa. Tautia käytetään oman sisäisen poliittisen aseman vahvistamiseen, omien ideologisten tarkoitusperien ajamiseen sekä ulkoisten viholliskuvien korostamiseen. Taudin epätasainen jakauma usein myös vahvistaa kansallismielisyyttä, jossa oma erinomaisuus tai vihollisten juonikkuus korostuu.

Covid-19 on saanut poliittiset merkityssisällön, joka liittyy sen alkuperään Kiinan Wuhanissa, leviämiseen lentoliikenteen varassa sekä siihen mitä maat ovat olleet suhteessa enemmän taudin runtelema ja mitkä maat ovat säästyneet pahimmalta. Taudin synty Kiinassa ja sen leviämistä edesauttanut hitaus ja epäily salailu laskevat Kiinaa kohtaa tunnettua luottamusta. Leviämiseen lentoliikenteen kautta on jäädyttänyt globaalia ilmailua. Matkustuliikenne on monipaikoin täysin pysähtynyt. Sen avaaminen on edennyt kuplia luomalla esimerkiksi Australian ja Uuden-Seelannin välille. Samassa tautitilanteessa olevien maiden on helpompaa avata yhteyksiä. Myös Suomen liittymistä baltianmaiden liikennejärjestelyyn on suunniteltu. Taudin jakauma myös maiden sisällä on merkityksellinen poliittisen dynamiikan kannalta. Esimerkiksi sillä, että tauti iski pahimmin Yhdysvaltojen Itä- ja Länsirannikoille on selkeä vaikutus maan poliittisen tilanteen kannalta. Tauti on vaikuttanut pahimmin demokraattien perinteisillä kannatusalueilla ja säästänyt tähän asti republikaanien hallitsemat osavaltiot. Samoin Italiassa taudin pahimmat vaikutukset ovat olleet pitkälle teollistuneessa Pohjois-Italiassa, jonka poliittisen dynamiikan ominaispiirteet saattavat entisestään korostua tulevaisuudessa ja edelleen eritahdillista suhteessa eteläiseen Italiaan.

Tartuntatauti on statusmittari: Kansanterveys ei ole merkityksellinen ainoastaan valtioiden kansalaisten näkökulmasta. Se on tärkeä mittari eri maiden kansainvälisestä statuksesta. Erityisen ongelmallista on se, että maasta tulee tartuntojen lähde. Tartuntataudit

laskevat maan arvostusta ja sen poliittisen järjestelmän uskottavuutta. Edogeenisen tartuntataudin tulkitaan usein kertovan valtionhallinnon yleisemmästä huonosta hoidosta ja tehtäviään laiminlöyvästä ja korruptoituneesta hallinnosta. Taudit nähdään myös merkkeinä, jotka paljastavat muiden sosiaalisten ja poliittisten kriisinaiheuttajien mahdollisesta esiintymisestä. Köyhyyden, huonon hallinnon, korruption ja poliittisen väkivallan koetaan esiintyvän yhdessä tautien kanssa. Taudit liiteteään helposti poliittiseen levottomuuteen ja sosiaaliin ongelmiin. Ne laskevat myös halukkuutta sijoittaa taloudellisia resursseja kyseisiin maihin. Koska epidemian leviäminen saattaa heijastua negatiivisesti maan statukseen ja talouteen, valtiot saattavat syyllistyä tartunnan kieltämiseen tai tilanteen kaunisteluun. Kun Intian Suratissa vuonna 1994 levisi keuhkoruttoepidemia, Intia pyrki kieltämään taudin olemassaolon. Helposti torjuttavan tartuntataudin leviämisen pelättiin korostavan käsitystä Intiasta köyhänä ja huonosti hallinnointuna maana. Thaimaa pyrki salamaan maassa puhjenneet koleraepidemian vuonna 1997. Koleraan kutsuttiin harhaanjohtavasti vaikeasteiseksi ripulitaudiksi. Vuonna 1996 Britannian hallitus pyrki aktiivisesti estämään BSE-tautiin liittyvän tiedon päätymistä julkisuuteen. Valtiot saattavat kokea, että niillä on liikaan hävittävänään poliittisesti, maineen kannalta ja taloudellisesti tiedon levitessä.

Koronapandemian yhteydessä eri maat ovat syyllistyneet tietojen salailuun ja tilastojen kaunisteluun. Kiina olisi voinut toimia huomattavasti ripeämmin taudin alkuvaiheessa. Yhdysvallat puolestaan katsoi omien toimiansa olevan riittäviä, ja oletti taudit mahdollisesti häviävän kesän tullen. Venäjä on esimerkki maasta, jossa tietoja epidemian todellisesta tilanteesta on vaikea saada. Maiden huoli omasta statuksestaan motivoi salailuun sekä ulkomaailmalta että omilta kansalaisilta. Salailu, kaunistelu ja epärointi vaikeuttavat tartuntataudin hallintaa, koska tilannekuva taudin levinnäisyydestä ja mahdollisista suorista ja epäsuorista leviämisreiteistä on epätäydellinen tai väärä. Status-sidonnainen piilottelu haittaa hallintatyötä sekä edesauttaa taudin leviämistä. Seurauksena saattaa olla myös vastuukysymysten nouseminen esille. Kiinaan on kohdistunut erityisesti Yhdysvalloista voimakkaista syytöksiä, joiden mukaan Kiina salaillullaan oli tuottamuksellisessa vastuusta taudin leviämisestä. Vastuuvaateet sekä syyttelypelit tulehduttavat helposti maiden välisiä suhteita entisestään.

Tartuntataudit ruokkivat disinformaatiota. Vaaralliset tartuntataudit tarjoavat tilaisuuden strategiseen viestintään, jonka tarkoituksena on laskea geopolittisten kilpailijoiden ja vihollisten arvovaltaa. Taudeille pyritään löytämään sosiaalisesti ja poliittisesti merkityksellisiä selityksiä, jotka saattavat poiketa hyvinkin paljon tieteellisestä tutkimuksesta. Rutonajan Euroopassa (1346-1721) taudit nähtiin jumalallisina rangaistuksena yhteisöjen paheellisuudesta. Taudin iskiessä seurauksena oli usein puhdasoppisuuden puuskia, kun yhteisöt pyrkivät korostamaan hyveellisiä piirteitään ja kitkemään paheellisuutta. Taudin leviämiselle luotiin sosiaalinen ”malli” ja tautiin liitettyjä piirteitä vastaan käytiin kamppailuun. Puhdasoppisuuden puuskat olivat hyvin julmia vähemmistöille ja ulkoisille vihollisille, jotka nähtiin ”taudin levittäjinä” ja ”kaivojen myrkyttäjinä”. Taudille on annettu paheellisia piirteitä kautta aikojen ja ei siis ole yllättävää, että myös koronan on liitetty sisäisiin vähemmistöihin ja ulkoisiin vihollisiin. Koska tämä prosessi on melko pysyvä piirre epidemioiden yhteydessä, se tarjoaa keskitetylle propagandakoneistolle helpon väylän politisoida tartuntatauti. Esimerkiksi Espanjantauti liitettiin Britannian mediassa saksalaisten

sotilaalliseen operaatioon, koska haluttiin ylläpitää sotilaallista valmiutta pandemian olosuhteissa. Samoin Neuvostopropagandassa HIV/AIDS liitettiin yleisesti länsimaiseen rappioon. Samoin keksittiin salaliittoteoria, jonka mukaan HIV oli luotu yhdysvaltalaisessa laboratoriossa. Yhdysvallat haluttiin näyttää vaarallisena, vihamielisenä ja epäluotettavana suurvaltana. COVID-19 liittyy myös hämmästyttävän paljon disinformaatiota, josta osa on synnytetty strategisiin tarpeisiin. Erilaisissa salaliittomalleissa, tauti liitetään 5G-teknologiaan, kiinalaiseen laboratorioon tai Yhdysvaltojen operaatioon Wuhanissa. Yhdysvalloissa yleinen selitys liittyy koronavirusten tutkimuskeskukseen Wuhanissa. Viruksen väitetään joko tahallaan tai vahingossa levinneet sieltä maailmalle. Kiinassa on melko yleinen disinformaatiomalli, jonka mukaan yhdysvaltalaisen sotilaiden vierailu Wuhaniin syksyllä 2019 aloitti epidemian. Suuri osa sosiaalisen median korona-aiheisesta sisällöstä on automatisoitujen botti-tilien levittämää. Näiden tarkoituksena on politisoida tautia eri päämääriin sopivaksi. Geopoliittisten päämäärien lisäksi taudilla on myös erilaisia sisäpoliittisia merkityksiä.

Pandemia on hyödyllinen tekosyy ja katveenluoja. Valtiot ovat käyttäneet sekä eläin- että ihmisperäisiä tauteja tekosyinä poliittisesti motivoituille toimille, kuten sanktioille tai tuontikielloille. Tartuntatauti luo selkeän syyn toimille, jotka voivat olla tahallisen ylimitoitettuja. Taudintorjunnan varjolla voidaan toteuttaa muita päämääriä, kuten sisäisten kilpailijoiden tai ulkoisten vihollisten vastaisia toimenpiteitä. Saattaa olla vaikeaa erottaa toisistaan järeitä taudinvastaisia toimia poliittisesti motivoituneista toimista. Tautiparantoloihin on saatettu sulkea poliittisia vastustajia. Karanteenitoimien varjolla on saatettu toteuttaa toimia opposition tukahduttamiseksi. Julkinen hygienia saattaa saada poliittisen hygienian luonteen. Pandemiat suuntaavat poliittista huomiota taudintorjuntaan. Keskittynyt pandemiakriisitunnelma saattaa johtaa katveeseen, joka mahdollistaa valtioille toiminnan sisäisesti ja ulkoisesti, mikä muuten olisi ollut vaikeaa tai mahdotonta. Huomion ollessa kiinnittynyt epidemiaan omassa maassa jotkin toimijat voivat kuvitella tilaisuutensa koittaneen. Maat voivat toteuttaa sotilaallisia tavoitteitaan tietäen, ettei vastareaktioita ehkä tule. Epidemiat johtavat myös korvikkeen hakemiseen. Oman maan kaaoksen kasvaessa tilannetta voidaan yrittää palauttaa korostamalla kansaa yhdistävää ulkoista uhkaa. Sisäistä epävarmuutta paikataan helposti ulkoisilla verukkeilla tavalla, joka lisää ulkoisten operaatioiden todennäköisyyttä.

Covid-19 oli negatiivinen yllätys Kiinan johdolle. Vuosi 2019 oli jo muutenkin ongelmallinen, koska taloudellinen kasvu oli heikentynyt, velkaongelma loi paineita taloudelle, kauppasota Yhdysvaltojen kanssa olivat ruokkineet epävarmuutta ja Hong Kongin demokratialiike oli lisännyt keskusjohdon pelkoa laajemmasta poliittisesta liikehdinnästä. On luonnollista, että taudintorjunta voi huomioida myös muita tavoitteita kuin pelkästään kansanterveydellisiä päämääriä. Taudintorjunnan varjolla sosiaalinen kontrolli onkin lisääntynyt Kiinassa. Kansalaisten liikkeitä ja tapaamisia kontrolloidaan ns. social credit avulla. Poliittisen järjestelmän uudet teknologiset piirteet vavistuvat ja saavat legitimizeettiiä (NYT 2.3.2020).ⁱⁱⁱ Tauti on ollut myös katve. Kiina on taudin aikana myös tiukentanut sotilaallista pelotetta suhteessa Taiwanin ja muuttanut Hong Kongin erityisasemaa. Eri suurvalloilla voi olla myös tarve osoittaa omaa geopoliittista ja sotilaallista toimintakykyään, jos sitä kohtaan on syntynyt epäilyksiä taudin aiheuttaessa sisäisiä poliittisia ongelmia.

5. Taudit aiheuttavat pelkoa ja ruokkivat paniikinomaista käyttäytymistä. Taudit eivät ole oma eristäytynyt siilonsa turvattomuutta. Epidemiaskenaariolla on monia piirteitä, jotka yhdistävät sen esimerkiksi talous- ja geopolitiisiin skenaarioihin. Historia tuntee vaarallisen juonteen, jonka mukaan vitsaukset, kuten nälkä, tauti ja sota ilmenevät usein samaan aikaan. Tartuntataudit sotkevat asioita, kiihdyttävät kasaantuneiden patoumien purkautumista. Laukaisevat itseensä liittymättömiä prosesseja. Tartuntataudit lietsovat olemassa olevia jännitteitä ja epäsuoraan laukaisevat muutenkin virittyneitä kansainvälispoliittisia tapahtumasarjoja. Vuonna 2003 SARSin nopeaan leviämiseen liittyi erityisesti globaalien yhteyksien ja lentoliikenteen pelko. Tauti levisi globaalisaation keskeistä yhteyspintaa hyväksikäyttäen mantereelta toiselle.

COVID-19:ta erityispiirteet voivat saada aikaan pelkoja keskeisiä valtaväyliä ja matkustusta kohtaan. Tällä on taasen laajamittaiset seuraukset globalisaation luonteelle tulevaisuudessa. Koronan iski ensin maailman keskeisille tuotantoalueille Kiinassa. Se levisi sieltä lentoliikenteen reittejä pitkin maailman keskeisille markkina-alueille jäädyttäen niiden talouden kuukausien ajaksi. Tapa, jolla tauti leviää, saa helposti aikaan laajoja yhteiskunnallisia vaikutuksia, jos leviämiskanava on taloudellisesti tai poliittisesti keskeinen.

Proгноosi Covid-19 vaikutuksista

Tartuntatautien historia tarjoaa analyysivälineen COVID-19 mahdollisten maailmanpoliittisten epäsuorien vaikutuksien kartoittamiseen. Keskeistä on huomata, ettei COVID-19 ole kausaalinen ajuri näille trendeille vaan paremminkin kiihdyttää tiettyjä prosesseja, jotka olivat käynnissä jo ennen pandemiaa:

Tartuntataudit ovat valtapoliittisia. Korona vahvistaa nykyisen globaalin järjestyksen trendiä kohti kasvavaa epävarmuutta. Kylmän sodan jälkeen vakiintunut maailmanlaajuinen statushierarkia, jossa Yhdysvallat oli johtava valtio ja länsi sen keskeinen viiteryhmä, on ollut muutospaineiden alla Kiinan nousun seurauksena. Koronan vaikutus vahvistaa eri toimijoiden statukseen liittyvää epävarmuutta ja haastaa toimijoita osoittaa oman asemansa globaalissa valtahierarkiassa. Korona voidaan nähdä statushaasteena ja -pelinä, jossa valtiot voivat osoittaa oman poliittisen järjestelmänsä tehokkuutta ja legitimitettiä. Mitä paremmin valtio käsitetään selviytyneen koronasta, sitä enemmän sen status kohoaa.

Covid-19 on laukaissut samanaikaisen globaalin lama ja mahdollisen pula-ajan vähiten kehittyneillä alueille: Vuoden 2003 SARS epidemiasta palaututtiin taloudellisessa mielessä nopeasti. COVID-19 luonne on laajempi ja pitkäkestoisempi. Sekä globaalit tuotanto- että markkina-alueet ovat häiriötilassa, jonka suorat ja epäsuorat seuraukset ovat pitkäkestoisia. Taloudellinen niukkuus vaikuttaa varautumisen tasoon myös muilla turvallisuuden sektoreilla. Esimerkiksi NATOn tavoite päästä lähivuosina kahden prosentin tasoon puolustusmenoissa suhteutettuna puolustusbudjetteihin saattaa karata kauemmaksi. Euroopan Unionin pyrkimys kehittää omaa puolustukyvykkyttään on yhä vaikeampaa koronalamana vallitessa.

Globaali taloudellinen poiskytkentä vahvistuu. Usko globaalin järjestelmän kykyyn toimia tehokkaasti häiriötilanteessa on menettänyt uskottavuuttaan. Globaali huoltovarmuus on osoittautunut haavoittuvuutensa, kun keskeisistä terveysturvallisuustuotteista on ilmennyt akuuttia pulaa. Valtioiden on kriisin jälkeen helpompi perustella tarvetta palauttaa tuotantoa lähemmäksi markkinoita. Taloudellinen nationalismi, joka korostui jo ennen kriisiä, saattaa olla helpommin oikeutettavissa äänestäjille pandemia-kokemuksen vanavedessä. Samalla luottamus Kiinaa kohtaa saattaa kokea syvän iskun. Alun salailusta Kiinassa on tullut maailmanlaajuinen ongelma. Epäily on pinnalla, monesta huonosta ja hyvästä syystä: Onko Kiinan läpinäkymätön järjestelmä sittenkään yhteensopiva virtoihin ja liikkeeseen perustuvaan globaaliin järjestelmän kanssa?

Terveysturvallisuusjärjestelmän on uudistettava: SARSin jälkeen WHO arvostus nousi, koska tauti saatiin tukahdutettua melko tehokkaasti alkuvaiheen ongelmista huolimatta. COVID-19 kohdalla epäonnistuttiin alun paikallisen tartunnan patoamisessa kautta linjan. SARSin jälkeen vuonna 2005 solmittiin globaali terveyssojimus, IHR. Koronan jälkeen tehtävä uudistuksen tulisi olla kattavampia tavalla, joka mahdollistaisi nopean ja tehokkaan toiminnan järjestelmään kuuluvien maiden alueella. Kyse ei saisi olla pelkästään luottamuksesta, että valtiot ilmoittavat alueellaan ilmenevistä tartunnoista. Järjestelmän tulisi perustua selkeille tarkastusmenetelmille ja jatkuvalle kontrollille samaan tapaan kuin, vaikka ydinaseiden leviämistä estävässä globaalissa regiimissä. Kuinka uuteen järjestelmään päästään samalla, kun epäilyt ja luottamuspula kalvavat monenkeskeistä yhteistyötä? Uuden järjestelmän luominen saattaa kestää pitkään tai siihen ei koskaan päästä.

Yhdysvaltojen johtajuus saattaa olla pysyvämmiin kadonnut. Sisäisistä poliittisista ongelmista kärsivä Yhdysvallat ei kykene tulevaisuudessa ottaa terveysturvallisuudessa sitä roolia, mihin aikaisemmin on totuttu. Yhdysvaltojen halukkuus globaaliin johtajuuteen saattaa vaarantua myös monessa muussa turvallisuuskysymyksessä. Yhdysvalloissa ei enää ole kansallista konsensusta siitä, että maalla tulisi olla johtava globaali rooli, tai että sen tulisi säilyttää omistajuus globaalista dollaripohjaisesta poliittis-taloudellisesta järjestelmästä. Tämä omistajuuden puute tulee näkymään selkeän aloitteentekijän puuttumisena sekä kansainvälisen järjestyksen kasvavina ongelmina. Siirtymä yksinapaisesta maailmanajasta kohti maailmanjärjestyksi ilman selkeitä napoja näkyy myös alueellisen järjestyksen taantumisenä ja ennustamattomuutena, mikä on erityisen ongelmallista Euroopalle.

Luottamus Kiinaan on pitkäkestoisesti vähentynyt. Kiinan nähdään olleen keskeisessä roolissa pandemia-tilanteen riistäytymisessä hallusta. Luottamus sitä kohtaan on ratkaisevasti vähentynyt. Kiinan valtapoliittikka nähdään negatiivisemmin ja raadollisemmassa valossa. Kiinan nousulle keskeisessä roolissa ollut globaali talousjärjestelmä joutuu kasvavien paineiden kohteeksi globalisaatiokritiikin noustessa. Kiinan nähdään nousevana suurvaltana, joka pelaa nolla summa -peliä sen sijaan, että se nähtäisiin globaalin multilateralismin ankkurina. Sen kyky korvata Yhdysvallat globaalin järjestelmän johtajana ja omistajana on rajallinen. Valtiut joutuvat valitsemaan Yhdysvaltoihin sitoutumisen ja Kiinan intressien välillä tavalla, jota ne eivät aikaisemmin ole joutuneet tekemään. Tämä ristipaine vaikuttaa erityisesti Euroopassa, joka on sekä Yhdysvaltojen että Kiinan vaikuttamisen kohde sen sijasta että kykenisi omaan autonomiaan.

Suurvallat kääntyvät yhä enemmän sisäänpäin ja niiden ulkopoliittikkaan vaikuttaa kasvavassa sisäiset poliittisen haasteet. Kiinan sekä Venäjä ovat kriisin kautta siirtyneet yhä selkeämmin keskitettyyn hallinto- ja kontrollimalliin. COVID-19 tuloksena Kiina on yhä keskitetympi ja tiukemmin johdettu poliittinen järjestelmä, joka korostaa kansallisia erityispiirteitä ja valtion ydinintressejä. Venäjällä kehitys vie myös kohti nationalisempaa vallan oikeuttamista sekä autokraattisempaa hallintoa. Yhdysvallat on puolestaan oman polarisaationsa kourissa tavalla, joka näkyy maan ulkopoliittikan strategisissa linjauksissa. Sisäänpäin käpertyminen tekee kansainvälisestä yhteistyöstä poukkoilevaa tavalla, joka edesauttaa kansainvälisen yhteistyön syvää taantumaa.

Multilateralismi muuttaa muotoaan ja perustuu lyhytkestoisiin koalitioihin. Kansainvälinen järjestelmä on toisen maailman sodan jälkeen perustunut universaaliin ja inklusiiviseen jäsenyyteen. Pandemia osoittaa, että tämä funktionaaliselle yhteistyölle perustuva malli saattaa olla tiensä päässä. Sen korvaa yhä enemmän eri tavoitteita ajamat valtioiden koalitiot, joiden pysyvyys on kyseenalaista ja toiminta maailmanlaajuisesti tehotonta. Ekslusiiviset maaryhmittymät keskittyvät tiettyihin teemoihin ja valtiot sitoutuvat niihin omien intressiensä pohjalta. Pienemmän toimijan, kuten Suomen, näkökulmasta kehitys on epätoivottavaa. Keskeistä on osata valita oikeat maaryhmittymät, jotka edistävät omia intressejä mahdollisimman tehokkaasti. Samalla ongelmaksi nousee se, miten olla pitkäkestoisesti ”oikeissa pöydissä” tilanteiden vaihdellessa.

Viitteet

Aaltola, Mika (2012a). Understanding the Politics of Pandemic Scares: An Introduction to Global Politosomatics. London: Routledge.

Aaltola, Mika (2012b). Contagious insecurity: War, SARS and Global Air Mobility. Contemporary Politics, 18, 1: 53-70.

Aljazeera (15.3.2020). China sends essential coronavirus supplies to Italy. <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/china-sends-essential-coronavirus-supplies-italy-200313195241031.html>.

BBC (19.5.2020). Coronavirus: What are President Trump's charges against the WHO? <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52294623>

Diamond, Jared (1997). Guns, Germs and Steel: The Fate of Human Societies. W. W. Norton & Company.

DW (19.5.2020). WHO members agree to independent probe of coronavirus response. <https://www.dw.com/en/who-members-agree-to-independent-probe-of-coronavirus-response/a-53496467>

Foreign Affairs (5.3.2020). U.S.-Chinese Distrust Is Inviting Dangerous Coronavirus Conspiracy Theories. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-03-05/us-chinese-distrust-inviting-dangerous-coronavirus-conspiracy>.

Imperial College Covid-19 Response Team (16.3.2020). Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID-19 mortality and healthcare demand. <https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/medicine/sph/ide/fellowships/Imperial-College-COVID19-NPI-modelling-16-03-2020.pdf>.

CDC (6.12.2017). SARS Basics Fact Sheet. <https://www.cdc.gov/sars/about/fs-sars.html>.

New York Times (2.3.2020). In Coronavirus Fight, China Gives Citizens a Color Code, With Red Flags. <https://www.nytimes.com/2020/03/01/business/china-coronavirus-surveillance.html>.

New York Times (4.2.2020). Coronavirus Crisis Shows China's Governance Failure. <https://www.nytimes.com/2020/02/04/business/china-coronavirus-government.html>.

Wall Street Journal (29.2.2020). The Coronavirus Is Hammering China's Economic Outlook. <https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-is-hammering-chinas-economic-outlook-11582973208>.

World Health Organization (11.3.2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.

World Health Organization (30.1.2020). Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV). [https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)).

World Health Organization (20.1.2020). Novel Coronavirus – Situation Report. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn=20a99c10_4.

World Trade Organization (8.4.2020). Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy. [https:// www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm](https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm)

-
- ⁱ DW (19.5.2020). WHO members agree to independent probe of coronavirus response.
<https://www.dw.com/en/who-members-agree-to-independent-probe-of-coronavirus-response/a-53496467>
- ⁱⁱ E.g. Diamond, Jared (1997). *Guns, Germs and Steel: The Fate of Human Societies*. W. W. Norton & Company.
- ⁱⁱⁱ The New York Times (2.3.2020). In Coronavirus Fight, China Gives Citizens a Color Code, With Red Flags.
<https://www.nytimes.com/2020/03/01/business/china-coronavirus-surveillance.html>.